

MONIPUOLISESTI POPULAARISTA POHJOIS- MAISESTA ELOKUVASTA

Tommy Gustafsson ja Pietari Kääpä (toim.) (2015): Nordic Genre Film. Small Nation Film Cultures in the Global Marketplace. Edinburgh: Edinburgh University Press, 273 s.

Kaikki pohjoismaisen nykyelokuvan keskeiset lajityypit, ja vähän enemmänkin, esitellään pohjoismaisen tutkijajoukon voimin artikkelikokoelmassa *Nordic Genre Film. Small Nation Film Cultures in the Global Marketplace*. Transnationaalinen lähestymistavan mukaisesti teoksen punaisena lankana on kansallisten ja kansainvälisten vaikutteiden osoittaminen pohjoismaisesta genre-elokuvasta. Kansallisia ominaispiirteitä enemmän korostetaan ylirajaisen vaikutteiden merkittävyyttä ja pohjoismaisten elokuvien yhä suurempaa globaalia tunnistettavuutta. Kansainvälinen yhteistyö nähdään pohjoismaisen genre-elokuvan menestymisen entistä tärkeämpänä osatekijänä.

Toinen teoksen läpäisevä teema on institutionaalisen kontekstin painottaminen. Elokuvien teemojen ja tyylien ohella tarkastellaan tuotantokulttuureja ja elokuvien vientiä sekä elokuvantekijöiden kansainvälistä liikkuvuutta. Esiin tuodaan muun muassa se, että pohjoismaiset elokuvantekijät ovat antaneet oman panoksensa Hollywoodin genre-elokuviin, mutta joskus myös sulautuneet sikäläiseen tekemisen tapaan. Ylipäätään teoksessa korostetaan vaikutteiden kahdensuuntaista liikettä. Kansallisten elokuvainstituuttien osuus omaleimaisten kansallisten elokuvakulttuurien pönkittäjänä tuodaan esiin. Aiemmin instituuttien roolina oli pääasiassa taide-elokuvan tukeminen. Toimittajat korostavat, että toisin kuin usein oletetaan, lajityyppielokuvalla on kuitenkin aina ollut merkittävä asema Pohjoismaissa.

Pohjoismaisen genre-elokuvan laajaa esittelyä perustellaan ensinnäkin sillä, että aiheesta

on toistaiseksi julkaistu vain vähän englanniksi. Varsinkin populaari elokuva on jäänyt kanonisoitujen taide-elokuvien varjoon. Toisena perusteena esitetään genre-elokuvan parantunut, institutionaalisesti hyväksytyt asema. Siitä on tullut osa globaalia populaarikulttuuria, mistä on osoituksena esimerkiksi se, että pohjoismaisista elokuvista ja televisiosarjoista tehdään uusia versioita niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassa.

Kirja kuuluu Edinburgh University Pressin sarjaan *Traditions in World Cinema*. Sarjan toimittajien laatiman esittelyn mukaan sen tarkoituksena on tehdä tunnetuksi populaareja, mutta tutkimuksessa vähälle huomiolle jääneitä elokuvia ja elokuvaasuuntauksia. Kirja jakaantuu viiteen osaan seuraavan väljän genreluokituksen mukaisesti: 1) Perinne-elokuva ja kansalliset kertomukset; 2) Rikos- ja etsiväkertomukset; 3) Pohjoismainen optimismi: tie-elokuvat, komediat ja musikaalit; 4) Pohjoismainen kauhu; 5) Genreuudistajat (*genre benders*). Lajien kirjo on siis suuri. Selkeimpinä kokonaisuuksina erottuvat rikoselokuvat ja television rikossarjat, joita käsitteleviä artikkeleita on myös eniten. Sarjan periaatteiden mukaisesti artikkeleiden näkökulma on yleistajuinen. Yksityiskohtaisen tyyllillisen analyysin sijasta useimpien artikkeleiden näkökulma on kulttuurintutkimuksellinen, tekstuaalista ja kontekstuaalista analyysiä yhdistelevä. Osa artikkeleista on perinteisempiä tutkimusartikkeleita, kun taas toisissa käydään katsausmaiseen tyyliin läpi isompi joukko elokuvia ja niiden tekijöitä. Jälkimmäiseen kategoriaan kuuluvat

erityisesti Gunnar Iversenin historiallisia elokuvia ja Arne Lundénin pohjoismaisten ohjaajien Hollywoodissa tekemiä elokuvia käsittelevät artikkelit.

Kirjasta välittyvä odotetusti se ajatus, että genremääritelmät ovat liukuvia ja että yhden genren alle siististi sijoitettavia elokuvia tehdään Pohjoismaissa vain vähän. Genre-elokuvan nousuun liittyy myös lajityyppien sekoittuminen, mikä Pohjoismaissa on erityisen merkille pantavaa. Tämä tarkoittaaakin sitä, että enemmän tai vähemmän arvostettujen lajityyppien välillä ei enää voida tehdä selvää eroa. Kokoelman perusteella pohjoismaisen genre-elokuvan omaleimaisuus on jotain sellaista, mikä on myös genererajat ylittävää. Yksi perinteinen ja selväpiirteiseksi mielletty genre, kauhuelokuva, on sekin saanut omat pohjoismaiset erityispiirteensä. Kuten Outi Hakolan artikkelin otsikko, *Nordic Vampires: Stories of Social Exclusion in Nordic Welfare State*, paljastaa, pohjoismaiselle nykyelokuvalla tyypilliset yhteiskunnalliset teemat ovat ujuttautuneet myös kauhuelokuvaan. Hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle jääminen oireilee vampirismina Hakolan analysoimassa elokuvassa *Ystävät hämärän jälkeen (Låt den rätte komma in, Ruotsi 2008)*.

Yksi kokoelman keskeisistä huomioista onkin se, että Hollywoodista peräisin olevien genre-elokuvan mallien yhdistäminen yhteiskunnalliseen kommentointiin on tyypillistä pohjoismaisille elokuville. Jaakko Seppälä esimerkiksi tulkitsee, että suomalaiset romanttiset komediat ovat epäromanttisia niihin sisältyvän yhteiskuntasatiirin vuoksi. Myös psykologinen realismi ja yhteisöllisten arvojen vahvistaminen yksilösankaruuden sijaan nousevat esiin erottavana piirteinä Rikke Schubartin ajojahti-genreä (*manhunt movie*) käsittelevässä artikkelissa. Tommi Römpötti taas toteaa tie-elokuvia *Tie pohjoiseen* (Suomi, 2012) ja *Laulu koti-ikävästä* (Suomi, 2013) analysoidessaan, että niissä lajityypille ominainen vastustuksen ja yksilöllisen irtioton ideologia liudentuu ja ne päätyvät korostamaan sukupolvien välistä jatkumoa. Samantapaisia huomioita on tehnyt aiemmin uuden tanskalaisen elokuvan osalta Meryl Shriver-Rice kirjassaan *Inclusion in New Danish Cinema. Sexuality and Transnational Belonging* (2015).

Johdannon lisäksi ainakin kolmessa artikkelissa (Tapper, Rees ja Wallengren) nostetaan esiin Andrew Nestingenin (2008) termi *medium concept cinema*. Termi tarkoittaa lajityypin ja taide-elokuvan väliin sijoitettavia elokuvia, jossa tyyllitietoisuus ja viihdyttävyyys yhdistetään yhteiskunnalliseen kritiikkiin. Nestingenin termi vaikuttaa sopivan monien tässä kokoelmassa esiteltyjen elokuvien määrittelyyn. Tämä johtuu pitkälti siitä, että se on määritelmänä melko ympäröivä, eikä sitä yksinään soveltamalla päästä kovin mielenkiintoisiin huomioihin. Vielä paljon epämääräisempi on tietenkin genren käsite. Siksi *Nordic Genre Film*-teosta lukiessa tulee väistämättä pohtineeksi, että mitä jää kategorian ulkopuolelle, kun niin monet elokuvat määritellään genre-elokuviksi? Vaikka genre onkin edelleen hyödyllinen käsite, niin tätä asiaa olisi suonut pohdittavan ainakin johdannossa.

Hyvin yleiselle tasolle vietyjen määritelmien aiheuttamasta erojen liudentumisesta selkeä esimerkki on Ellen Reesin artikkeli *The Nordic 'Quirky Feel-Good'*, jossa Rees määrittelee ”kumman hyvän mielen elokuvan” erityiseksi pohjoismaiseksi genreksi. Tämän kattokäsitteen alle Rees on kerännyt draamoja, komedioita, tie-elokuvia, kasvukertomuksia ja romanttisia komedioita ja nostaa esimerkeiksi mm. elokuvat *Elämäni koirana (Mitt liv som hund, Ruotsi 1985)*, *Italiaa aloittelijoille (Italiensk for begyndere, Tanska 2000)* ja *Mies vailla menneisyyttä* (Suomi, 2002). Niiden yhdistävänä piirteenä Rees näkee positiivisesti ymmärretyn pohjoismaisen eksotiikan ja omituisuuden. Genre pitäytyy turvallisen, mutta uteliaisuutta kiihottavan erikoislaatuisuuden puitteissa onnistuen sivuamaan myös vakavia aiheita. Pienten budjettien ansiosta tällaisia elokuvia tuotetaan paljon Pohjoismaissa. Ne ovat myös kansainvälisten elokuvafestivaalien suosikkeja. *Nordic quirky feel-good* on kätevä käsite samantapaisten elokuvien luonnehtimiseksi, mutta yksittäisistä elokuvista se ei anna kovin valaisevaa kuvaa. Millä olennaisilla tavoilla esimerkiksi Lasse Hallströmin *Elämäni koirana* poikkeaa hänen amerikkalaisista tuotannoistaan?

Johdannossa genren käsitettä ja genreteoriaa olisi ollut hyödyllistä esitellä vähän laajemmin. Perusteellisempi määrittely – ja erityisesti

määrittelyn haasteellisuus – istuisi myös *Traditions in World Cinema* -sarjan pedagogisiin tavoitteisiin varsinkin, kun suurin osa artikkeleista käsittelee jotakin genren alalajia tai genrehybridiä. Yksittäisissä artikkeleissa tätä keskustelua käydään jonkin verran.

Kauhun lisäksi pohjoismaisten tekijöiden toimesta uudenlaisia ilmiöitä saanut genre on musikaali. Ann-Kristin Wallengren toteaa, että vaikka musikaali mielletään ensisijaisesti Hollywood-genreksi, niin tarkemmin katsottuna huomataan, ettei sekään ole yhtenäinen ilmiö ja että nykyisin musikaalimaisia piirteitä on tuotu mitä erilaisimpiin elokuviin. Esimerkkinä tällaisesta mutaatiosta Wallengren analysoi Mika Ronkaisen dokumentti- ja tie-elokuvaa *Laulu koti-ikävästä* ja Lars von Trierin melodraamaa *Dancer in the Dark* (Tanska, 2000).

Pohjoismaiseen rikoselokuvaan, eli *Nordic noiriin*, paneudutaan neljän artikkelin voimin, mikä on perusteltua lajityypin viimeaikaisen suuren suosion vuoksi. Kokoelman tutkimuksellisesti antoisimpiin lukeutuviin artikkeleihin Anders Wilhelm Åberg käsittelee kansallisen erityisyyden ilmenemistä transnationaalissa *Silta*-televisiosarjassa (Ruotsi ja Tanska, 2011–2015) ja Michael Tapper sijoittaa elokuvan *Rahalla saa* (*Snabba cash*, Ruotsi 2010) laajempaan rikosfiktion ja yhteiskunnallisen muutoksen kontekstiin.

Elokvien vientiin liittyen kirjassa tehdään se kiinnostava huomio, että suosituimpina pidetyt genret, kuten komedia, ovat olleet vaikeimmin vietävissä toisiin Pohjoismaihin.

Jotain kansallista omaleimaisuutta ilmeisesti liittyy siis ainakin elokuvien sisältämään huumoriin.

Nordic Genre Film tarjoaa monipuolisen katsauksen viimeaikaiseen pohjoismaiseen elokuvaan. Painopiste ei ole niinkään esteettisissä seikoissa, vaan laajemmassa kulttuurisessa ja institutionaalisessa näkökulmassa. Yksittäiset artikkelit voivat toimia kimmokkeina lukijalle, joka on kiinnostunut tietystä genrestä.

Paitsi kansainvälinen yleisö, myös tutkijat ovat kiinnostuneet pohjoismaisesta elokuvasta viime vuosina. Hyvänä esimerkkinä kirjallisuuden puolella on toinen englanninkielinen, ja vielä huomattavasti laajempi, pohjoismaista elokuvaa käsittelevä artikkelikokoelma, Mette Hjortin ja Ursula Lindqvistin toimittama, Wiley-Blackwellin kustantama *Companion to Nordic Cinema* (2016).

Lähteet

Hjort, Mette ja Ursula Lindqvist (toim.) (2016): *Companion to Nordic Cinema*. Wiley-Blackwell.

Nestingen, Anders (2008): *Crime and Fantasy in Scandinavia: Fiction, Film, and Social Change*. Seattle: University of Washington Press.

Shriver-Rice, Meryl (2015): *Inclusion in New Danish Cinema. Sexuality and Transnational Belonging*. Bristol: Intellect.

Kaisa Hiltunen

FT, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto